

Zápas Eugena Suchoňa o dôstojné miesto hudobnej výchovy v školskom vzdelávacom systéme na Slovensku

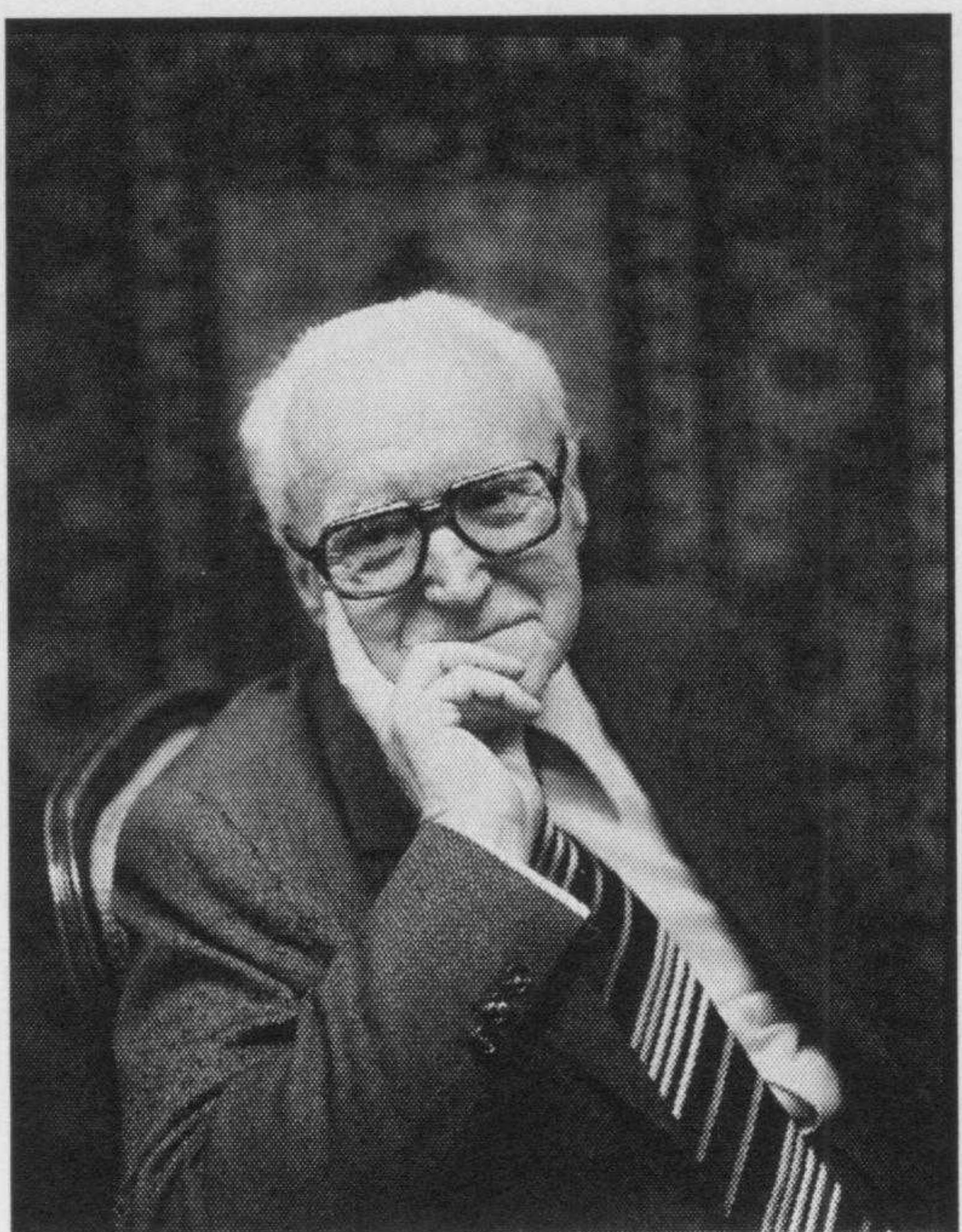
Lubomír Chalupka

Svoju úvahu začнем trpkým konštatovaním Eugena Suchoňa (1908–1993) v poslednom publikovanom texte z jeho pera¹ v roku 1990, teda dva a pol roka pred jeho skonom, kde sa táto 82-ročná reprezentatívna osobnosť slovenskej hudobnej kultúry vyjadriala o tom, že jeho dlhoročná energia hudobníka – skladateľa, pedagóga, teoretika, publicistu a organizačného pracovníka, konkrétnie energia presadzovaná s cieľom zlepšenia nedôstojného miesta hudobnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese na slovenských školách – sa ukázala ako márna.

Reforma školskej sústavy v Československu v roku 1953 z dielne vtedajšieho ministra školstva, kultúry a národnej osvety Zdeňka Nejedlého postihla nielen tradíciu gymnaziálneho vzdelávania, ale pod maskovanou egidou výchovy nového socialistického mladého človeka sa zamerala v znamení posilnenia polytechnickej výchovy na reštrinkciu humanitných predmetov, najmä tých, ktoré mali vychovávať školskú mládež k pestovaniu a vnímaniu umenia – výtvarného a hudobného. Bolo paradoxné, že tento koncept schválil práve minister Nejedlý, predtým popredná osobnosť českej muzikológie a publicistiky, profesor hudobnej vedy na Karlovej univerzite. Javilo sa mu asi dostatočne zabezpečené, že tí žiaci a študenti, ktorí sa chcú zaujímať o hudbu, sa môžu zapísat na štátne hudobné školy (neskôr ľudové školy umenia, dnes základné umelecké školy), pôsobiť v školských i mimoškolských záujmových krúžkoch, prípadne môžu počúvať hudobné relácie v rozhlase. Skutočnosť od spomínaného roku 1953 však bola taká, že na hudobné školy a typy aktivít, (vyčlenených napokon len pre talentované deti), sa zapisovalo približne 4–5 % z celkovej zaškoľovanej populácie. Zo stredných škôl predmet Hudobná výchova vymizol vtedy úplne, na základných školách sa ustálil v rozsahu 1 hod. týždenne, a jeho vyučovanie sa obmedzilo spočiatku len do 7. ročníka, a tak zvyšná mládež (95–96 % jedincov práve na pomedzí puberty a adolescencie, teda z hľadiska ontogenézy ľudskej psychiky vo vážnom období, kedy sa formuje individuálny profil mladého človeka v oblasti citového postoja k životu, ľuďom a hodnotám) nedostávala počas povinného školského vzdelania primerané poznatky o hudobnom umení, resp. umeleckej kultúre. Nevráviač o tom, že spomínaný predmet Hudobná výchova na základnej škole vyučovali aj nekvalifikovaní, resp. neinvenční pedagógovia, často sa nahradzoval „dôležitejšimi“ predmetmi, alebo sa využíval, čo platí pre staršie desaťročia, napr. na nácviky spartakiády či cvičenia civilnej obrany (čest výnimkám). Oficiálne sice v rozvrhu figuroval, ale chápal sa, športovou terminológiou povedané, ako nanajvýš treťoligový predmet. Na tento stav bolo potrebné od začiatku reagovať.

Eugen Suchoň sa už od čias svojej mladosti venoval popri kompozičnej činnosti aj pedagogickej práci. Ako 24-ročný ešte v čase štúdia na Majstrowskej škole v Prahe u Vítězslava Nováka neváhal prijať miesto učiteľa hudobnej výchovy a spevu na strednej

¹ SUCHOŇ, Eugen. Okamihy a vyznania. *Život*, 40, 1990, č. 40, s. 16.

Eugen Suchoň

zanietených spolupracovníkov, hudobných pedagógov. Vyššia pedagogická škola poskytovala len 2 ročné (4 semestrálne) vzdelanie, Vysoká škola pedagogická venovala príprave učiteľov hudobnej výchovy najprv 4, potom len 3 roky - veď od roku 1953 predmet Hudobná výchova, ako bolo spomenuté, vymizol následkom protihumanistickej reformy zo stredoškolských osnov a aj na základnej škole býval „popoluškou“. Navyše, v roku 1959 prišlo k ďalšej reforme (či „deforme“) - zrušila sa Vysoká škola pedagogická a následne ako určitá náhrada za ňu sa zriadili tzv. pedagogické inštitúty, na celom Slovensku boli v štyroch mestách (Trnave, Martine, Banskej Bystrici a Košiciach), kde sa v trvaní 3 rokov pripravovali budúci učitelia hudobnej výchovy na základných školách. Tieto inštitúty boli z hľadiska kvalifikácie pedagógov na nich vyučujúcich a úrovne absolventov najmä v prvých rokoch ich existencie len veľmi slabou náplasťou na rany, spôsobené spomínanou reformou a ďalšími „opatreniami“ zo strany Ministerstva školstva v jej intenciách.³

Eugen Suchoň bol človekom, ktorý sa v priebehu 50. rokov aktivizoval v hudobno-edukačnom zmysle na viacerých úrovniach - na skladateľskej, kde koncom roku 1956 predložil verejnosti inštruktívny cyklus *Obrázky zo Slovenska*, určený pre klavír, ale autorom inštrumentovaný i pre komorné zostavy, a niektoré časti aj pre zbor. Je to v doterajšej slovenskej kompozičnej tradícii neprekonaný projekt, ktorý má prostredníctvom umeleckej citácie, štylizácie a transformácie slovenských hudobno-folklórnych nápevov slúžiť jednak interpretom - od najútleskejšieho školského veku až po profesionálov - a najmä pre výchovu poslucháčov, počnúc deťmi mladšieho školského veku. Suchoň tento supracyklus, združujúci 6 menších cyklov, komponoval v znamení postupného rozvoja schopnosti detí a mládeže vnímať umeleckú hudobnú tvorbu aj 20. storočia, so špecifickým vzťahom

škole pre ženské povolania v Bratislave, kde nasadil prísne požiadavky.² Mimochodom, pre zbor zo stavený zo žiačok tejto školy skomponoval známu a dodnes spievanú skladbu *Aká si mi krásna*. Neskôr, od roku 1934, pôsobil na Hudobnej a dramatickej akadémii ako učiteľ teoretických predmetov, v rokoch 1944-1946 na Štátom konzervatóriu viedol aj kompozičnú triedu. Bolo však pre jeho povolanie hudobníka-pedagóga príznačné, že výchove profesionálnych skladateľov sa venoval pomerne krátko, iba 3 roky, lebo ho prednostne zaujímala adekvátna kvalita prípravy budúcich učiteľov hudby, ktorí mali pôsobiť na všeobecnovzdelávacích základných a stredných školách a stredných odborných školách. Preto sa už v jeseni roku 1946 postavil na čelo Katedry hudobnej výchovy najprv na Vyššej, neskôr, od roku 1950 na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave. Tu okolo seba sústredil kolektív

² Pozri ŠTILICOVÁ, Danica. *Život plný hudby*. Bratislava: Mladé letá 2005, s. 114–115.

³ SEDLICKÝ, Tibor. Zlepšia sa podmienky štúdia hudobnej výchovy na pedagogických fakultách? *Slovenská hudba* 9, 1965, č. 6, s. 264–265.

k súčasnej slovenskej hudbe, čo chápal ako súčasť perspektívnej výchovy nového publiku.⁴ O desať rokov neskôr oživil tento zámer prostredníctvom napísania zborových skladieb, mysliac na spevavosť a vnímanosť hudby u detí už v predškolskom veku, ako demonštruje desaťdielny cyklus *Varila myšička kašičku* pre mezzosoprán, detský zbor a malý orchester (1966). Druhú, pedagogicko-výchovnú úroveň svojej aktivity demonštroval Suchoň ako vysokoškolský učiteľ-teoretik. Pre študentov Vysokej školy pedagogickej napísal 5 učebných textov, (štyri z nich vznikli zo spolupráce profesora Suchoňa s jeho vtedajším asistentom na Katedre, neskorším docentom Miroslavom Filipom, významným hudobným teoretikom a akustikom).⁵ Mimochodom, aj tátu skutočnosť svedčí o veľkorysosti Suchoňa pedagóga, nebýva zvykom, aby vysokoškolský profesor ponúkol autorskú spoluprácu na učebných textoch svojmu nadanému odchovancovi, začínajúcemu odbornému asistentovi. Napokon tretiu úroveň presadzovania predmetu Hudobná výchova do školského systému z hľadiska nápravy nešťastnej reformy z roku 1953 realizoval Suchoň opakovane apelatívnym a publicistickým spôsobom, v osobnom i písomnom styku so zodpovednými inštitúciami, ako aj s verejnou - písal listy na vtedajšie Poverenictvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru, organizoval na prelome 50. a 60. rokov minulého storočia tzv. Ľudové univerzity, chodil na početné besedy, poskytoval rozhovory, písal listy, publikoval. Mottom početných hodín a osobnej energie, ktoré obetoval veci hudobnej edukácie aj na úkor koncentrácie na vlastnú umeleckú tvorbu, bol jeho úprimný a obetavý záujem o revíziu nevyhovujúceho stavu v školskej hudobnej výchove.

V Suchoňovej objemnej pozostalosti, deponovanej v Hudobnom múzeu Slovenského národného múzea v Bratislave, sa zachovali viaceré rukopisné texty, ktoré dokumentujú, že Suchoň, ako člen a funkcionár Zväzu československých, resp. slovenských skladateľov, sa už od roku 1954 viackrát spolupodpisoval pod oficiálne stanoviská z obce českých i slovenských hudobníkov, adresované zodpovedným inštitúciám - Ministerstvu školstva, ba i vtedajšej štátostrane, príslušnému oddeleniu ÚV KSČ. Suchoň, pretože bytostne bol čistý človek, konajúci s pocitom zodpovednosti, očakával, že uistenia v odpovediach na apelácie i výroky pri jeho osobných stretnutiach s najvyššími činiteľmi, vrátane prezidenta Antonína Zápotockého a neskôr Antonína Novotného, mali potvrdzovať, že miesto hudobného umenia vo výchove súčasného mladého človeka je plne opodstatnené. Keď však malo prísť k príslušnej oficiálnej realizácii týchto ústne sformulovaných príslušov, ukázalo sa, že mali slúžiť len na uspokojenie a zavretie úst, resp. zalepenie očí, tým, ktorí očakávali kompetentnú nápravu - tá uviazla v sieti byrokratického rozhodovania. Suchoň predpokladal, že jeho autorita, ktorú požíval v domácom i medzinárodnom meradle jednak ako dôstojný reprezentant slovenského skladateľského umenia i vážená osobnosť - vedľa v roku 1958 mu bolo udelené vtedajšie najvyššie ocenenie, titul národný umelec, - jeho zastúpenie v domáčich oficiálnych inštitúciách (bol popredným funkcionárom Zväzu slovenských i Zväzu československých skladateľov), stal sa viacnásobným laureátom štátnych cien, pôsobil ako podpredseda vo vrcholnej svetovej inštitúции Medzinárodnej

⁴ KRESÁNEK, Jozef, VAJDA, Igor. *Národný umelec Eugen Suchoň*. Bratislava: Opus 1978, s. 96–102.

⁵ SUCHOŇ, Eugen. *Všeobecná náuka o hudbe*. Bratislava: Vysoká škola pedagogická 1955; SUCHOŇ, Eugen. *Teória kontrapunktu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo 1957; SUCHOŇ, Eugen, FILIP, Miroslav. *Náuka o harmónii I*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo 1958; SUCHOŇ, Eugen, FILIP, Miroslav. *Náuka o harmónii II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo 1959; SUCHOŇ, Eugen, FILIP, Miroslav. *Stručná náuka o hudbe*. Bratislava: Štátne hudobné vydavateľstvo 1962. Posledný titul (pripravený v reediciách) sa používa dodnes na základných umeleckých školách.

spoločnosti pre hudobnú výchovu (ISME), bol viac rokov poslancom Národného zhromaždenia, že toto všetko zapôsobí tak, že ním uvádzané argumenty v prospech humanistickej základu výchovy na úrovni základných a stredných škôl sa budú brať do úvahy. Žiaľ, nestalo sa tak, Suchoňom iniciovaný úporný zápas s byrokraciou, ktorý od päťdesiatych rokov minulého storočia trvá na Slovensku v podstate až doteraz, bol už aj vtedy neúspešný. Húževnatý skladateľ, pedagóg a človek Eugen Suchoň však nehodlal rezignovať.

Ked' v dôsledku zrušenia Vysokej školy pedagogickej musel tento vážený umelec začínať boj akoby nanovo, vstúpila do hry aj Filozofická fakulta Univerzity Komenského (ďalej FFUK). Na nej fungoval - ako jeden z piatich zakladajúcich odborov na škole už od roku 1921 - odbor hudobná veda. Odborne ho na sklonku 50. rokov uplynulého storočia gestoroval vtedajší docent, Dr. Jozef Kresánek, od roku 1963 profesor, odchovanec českej medzivojbovej muzikológie a estetiky na Karlovej univerzite a zároveň kompozicie na pražskom Konzervatóriu a Majstrovskej škole Vítězslava Nováka, ktorý na FFUK prišiel ešte v roku 1944. Kresánek Suchoňovej tvorbe a jeho aj mimoskladateľským aktivitám dobre rozumel, ved' koncom 50. rokov dokončoval vedeckú monografiu venovanú tomuto skladateľovi.⁶ Zo synergie týchto dvoch hudobníkov - vysokoškolských pedagógov vzišla idea fúzie odboru hudobná veda na FFUK s odborom hudobná výchova zo zaniknutej Vysokej školy pedagogickej na pôde nového pracoviska, Katedry hudobnej vedy a výchovy FFUK. O užitočnosti tejto fúzie informoval na vtedajšom vrcholnom fóre slovenských hudobníkov, na 1. zjazde Zväzu slovenských skladateľov v decembri 1959, E. Suchoň v závere svojho rozsiahleho diskusného príspevku. Okrem iného povedal, v nadväznosti na vznešené vety v uznesení vtedajších stranických zjazdov i manifestačne realizovaného celoštátneho Zjazdu socialistickej kultúry v júni 1959 v Prahe, na margo dôležitosti postavenia umenia v živote súčasného človeka: „Požiadavka dovršenia kultúrnej revolúcie nás stavia pred úlohy, tvoriace v celku hudobnej kultúry dôležitý článok, ktorý nemožno prehliadať. Popri úspechoch, ktoré sa u nás zaznamenávajú v kompozičnej tvorbe a v interpretačnom umení, značne zaostáva rovnako dôležitá zložka, hudobno-výchovná, osvetovo-popularizačná ako aj hudobno-vedecká. Ak sa hudobné umenie má stať majetkom všetkého nášho ľudu, je potrebné rozvinúť hlbšie a na širšom základe ako doteraz oblasť hudobnej výchovy v najširšom zmysle slova. (...) Zlúčením prípravy špecialistov v oblasti hudobnej výchovy s prípravou hudobných vedcov na jednom pracovisku sa posilní organické prepojenie teórie a praxe.“⁷

Eugen Suchoň nadľaď, už ako profesor FFUK, sa počas 60. rokov zasadzoval za návrat predmetu Hudobná výchova ako povinného nielen na základné deväťročné školy, ale poukazoval na jeho oprávnenosť aj v štruktúre stredoškolských osnov. Vyostrenosť tvrdení o „havarijnom a nedôstojnom“ stave hudobnej výchovy u nás v porovnaní s okolitými krajinami, o zanedbaní deklarovaného významu umenia v profilácii „harmonicky rozvinutého človeka socialistickej spoločnosti“, sa opakovane objavovala v apeláciach tak 2. zjazdu Zväzu slovenských skladateľov na jeseň 1963, či 3. zjazdu tejto inštitúcie koncom roku 1967. Ale odborne fundovaná argumentácia vyslovovaná a zdôrazňovaná i v opakovanych vyžiadaných stretnutiach hudobníkov na čele s E. Suchoňom so zodpovednými štátnymi i stranickými funkcionármi, narázala opäťovne na nepochopenie u tých, ktorí

⁶ KRESÁNEK, Jozef. *Eugen Suchoň, národný umelec*. Bratislava: Štátne hudobné vydavateľstvo 1961.

⁷ Pozri *Slovenská hudba* 4, 1960, č. 1–2, s. 45.

mohli rozhodnúť v prospech veci. Až komicko-tragicky pôsobí nádej vyslovovaná vo viacerých vyjadreniach Suchoňa po takýchto stretnutiach, že „súdruhovia funkcionári nás vypočuli a slúbili nápravu“ a jeho viera v zodpovedné konanie príslušných inštitúcií, keď sa opakovane a sklamane konfrontoval s realitou prázdnych fráz, s neúctou a v konečnom zmysle až s aroganciou moci. Darmo sa v uzneseniach z vrcholných zjazdových rokovani a aktívov autoritatívnej KSČ objavovali vzletne štylizované konštatovania o závažnosti a dôležitosti umenia, nič sa neudialo. Nepomohol ani zodpovedne sformulovaný text *Memoranda o hudobnej výchove* z roku 1967, vychádzajúci z odbornej diskusie v rámci 3. zjazdu Zväzu slovenských skladateľov, verejne publikovaný⁸ a zaslaný kompetentným, ale v konečnom zmysle slepým a hluchým úradníkom na vrcholných štátnych a stranickych inštitúciách. Suchoňova nádej sa prepájala už s jeho skepsou, vyslovenou v rozhovore z roku 1966 *Hudobná výchova - problém neriešiteľný?*, publikovanom v odbornom mesačníku,⁹ kde priznáva, že v konfrontácii so svetom sa postavenie hudobnej výchovy na Slovensku ocitlo na chvoste porovnávaných krajín - o výsledkoch týchto analýz informovali kongresy Medzinárodnej spoločnosti pre hudobnú výchovu, kde v predsedníctve mal svoje miesto aj profesor Suchoň. Pritom Suchoňove apelácie neboli obrodenecké, ale sa opierali o odborný základ - ved' jeho mladší kolega a spolubojovník, univerzitný profesor Jozef Kresánek, chápal Hudobnú pedagogiku ako legitímnu disciplinárnu súčasť systematickej muzikológie.¹⁰

V rozhovore so Suchoňom z roku 1969 pre odborné periodikum sa táto 61-ročná osobnosť priznáva, že jeho iniciatívy v zmysle zápasu o nápravu zle zorganizovaných vecí v našom školstve sa ocitajú opakovane „na začiatku“: „Ak sa pýtate na to naše, špecificky slovenské, musím konštatovať: Keby sa zrátali tie večné návraty, tie ustavičné začínania od abecedy, znova a znova, zápasy s diktátom, cenzúrou a mocou, keby sa spočítala energia vynaložená na samozrejmosti a veci elementárne, čiže energia nepravo investovaná a premárenená, keby sme si nejedenkrát predstavili, čo mohlo byť a nie je - narodili by sa dejiny slovenskej hudby, ktoré by sa nemohli pokrstiť inak ako prílastkom tragicke.“¹¹ Takto otvorene a kriticky, so značnou dávkou rezignácie a smútku, sa predtým a ani potom E. Suchoň nevyslovil. Do tejto polohy posunul administratívny moloch človeka, ktorý neboli „národným umelcom“ iba na papieri, ale permanentne prejavoval svoj úprimný a zanietený vzťah k svojej vlasti a opakovane ponúkal odbornú pomoc. Žiaľ, bezvýsledne. Oficiálne slová o dôležitosti postavenia hudby ako emocionálne silného umenia vo výchove novej harmonickej osobnosti, schopnej vrah spolu tvárať plnohodnotný život v tzv. reálnom socializme, sa ukázali ako bohupustá fráza.

Mnohostranne aktívny Eugen Suchoň teda podstatnú časť svojho života venoval kardinálnej otázke sprístupnenia hudobného umenia, podľa možnosti čo najširšej populácií. Dúfal, že cestu k tejto šírke možno nachádzať vo formovaní umeleckého cítenia v deťoch a mládeži, podliehajúcej povinnej školskej dochádzke a rokom vzdelávania až po maturitu. Tvrdá realita siahajúca do dneška, zasiahla konfrontačne, v čase aktivity Eugena Suchoňa i neskôr, pôvodné, čisté idey, zrodené v jeho predstavách a myšlienkach. Zdá sa,

⁸ Bubnovanie pre hluché uši. *Slovenská hudba* 11, 1967, č. 6, s. 241–243.

⁹ *Slovenská hudba* 10, 1966, č. 7, s. 305–310.

¹⁰ KRESÁNEK, Jozef. *Úvod do systematiky hudobnej vedy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 224–263.

¹¹ S Eugenom Suchoňom o večných začiatkoch. *Hudobný život* 1, 1969, č. 17, s. 3.

akoby platilo a žiaľ, stále platí, že idey a ideály, akokoľvek svieže, premyslené, odborne sformulované, podopreté profesionalitou ich tvorcov a ochotou ich aplikovať v praxi, idey a ideály ponúkané tejto spoločnosti, nemajú, žiaľ, zavše pôdu pre ich pochopenie, prijatie a priestor pre uskutočnenie.¹²

Eugen Suchoň's fight for a dignified place of musical education in the school education system in Slovakia

Ľubomír Chalupka

The Slovak musician, composer, pedagogue, theoretician, organizer Eugen Suchoň (1908–1993) depended on the dignified place of musical education at the primary and secondary level of school education in Slovakia, because he saw the basis of preparation of the prospective well-informed music recipient. In an attempt to overcome the consequences of the 1953 reform, which intervened restrictively in the musical-educational system, he sought to help at several levels. As a composer, he created a unique project, the 6-part cycle *Obrázky zo Slovenska* (1956), designed for children and youth interpreters and listeners to perceive contemporary music through artistic stylization of Slovak folk songs and he created for children in pre-school age the cycle *Vařila myšička kašičku* (1966). In the position of a university professor at non-university schools, oriented to the training of teachers of musical education, he wrote 5 textbooks on musical-theoretical questions. Throughout organizational, journalistic and written correspondence with the state and party institutions, he has sought to rectify the undignified situation in musical education and education to music of youngsters in particular. As a member of the Board of Directors of the International Society for Musical Education (ISME), he had an overview of the situation in European countries and he was bitterly convinced that Slovakia was the last of the last in the matter of music education of children and youth. Even though he was respected by the society as a qualified person, his demands remained unheard.

¹² Štúdia vznikla v rámci riešenia Projektu Agentúry pre vedu a výskum SR č. APVV, č. 14-0681.